

KS. ARTUR MEZGLEWSKI
Lublin

PROBLEM EREKCJI GIMNAZJUM BISKUPIEGO W LUBLINIE

Gimnazjum Biskupie w Lublinie – istniejące w latach 1923(25)-1962 – było znaną kościelną placówką dydaktyczno-wychowawczą, której głównym zadaniem i celem było kształcenie na poziomie średnim kandydatów do kapłaństwa. Pełniło ono funkcje Niższego Seminarium Duchownego, realizując jednocześnie program nauczania państwowych szkół średnich. Jego tradycje kontynuuje obecnie, założone w 1993 roku, Liceum Katolickie im. św. Stanisława Kostki, mieszczące się w tym samym – odzyskanym od Państwa – budynku przy ul. Krzywej 19 w Lublinie.

I. POWSTANIE SZKOŁY NA PRAWACH DIECEZJALNYCH

Istnieją pewne trudności w przedstawieniu kwestii prawnych, dotyczących powstania Gimnazjum Biskupiego w Lublinie, z powodu zaginięcia lub też pierwotnego braku formalnego aktu erekcji szkoły. Dodatkowy problem polega na tym, że istnieją dwa poglądy co do czasu powstania tej placówki dydaktyczno-wychowawczej. Ogólnie przyjmuje się, że szkoła powstała w roku 1925. Taka informacja zamieszczona jest m.in. na ulotce informującej o reaktywowaniu szkoły w 1993 r. pod nazwą Liceum Katolickie im. św. Stanisława Kostki w gmachu przy ul. Krzywej 19. Ks. Michał Słowikowski – były dyrektor „Biskupiaka” – w swoich pracach utrzymuje zaś, iż szkoła istniała już w 1923 r. J. Marczuk¹ podaje rok 1923 jako początkowy moment zaistnienia Gimnazjum Biskupiego w Lublinie, wskazując jednak, że opiera to przekonanie jedynie na ustnej relacji ks. M. Słowikowskiego. Natomiast zamieszczając w tej samej pracy listę kolejnych dyrektorów szkoły, rozpoczyna ją od roku 1925, od

¹ *Szkolnictwo średnie w Lublinie w latach 1918-1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1973, nr 4, s. 518.

nazwiska ks. A. Pobożego, pomijając zupełnie milczeniem niewątpliwie pierwszego – w świetle zachowanych dokumentów – Dyrektora Gimnazjum, którym był ks. Z. Kwiek. Dużo światła na rozstrzygnięcie tego problemu rzucają dokumenty, jakie w odnośnym temacie odnaleźć można w Archiwum Archidiecezji Lubelskiej i Archiwum Seminarium Lubelskiego, a także publikacje prasowe z tamtych lat. Na ich podstawie można stwierdzić, co następuje.

Z całą pewnością we wrześniu 1923 r. przy Wyższym Seminarium Duchownym w Lublinie powstał jakiś nowy „twór”, którego od samego początku nazywano różnie (kurs przygotowawczy, Liceum przy Seminarium Duchownym, Gimnazjum Diecezjalne, Liceum Biskupie itp.). Wszystko wskazuje także na to, że nigdy nie został sporządzony przez Biskupa Lubelskiego żaden formalny akt erygujący szkołę. Decyzję o jej powołaniu, najpierw jako kursu przygotowawczego dla kandydatów do kapłaństwa, którzy po ukończeniu sześciu klas gimnazjalnych zgłaszali się do seminarium, powzięto na posiedzeniu Księży Profesorów WSD w Lublinie w dniu 06.07.1923 r. Na tym posiedzeniu był także obecny biskup lubelski Marian Fulman. Uchwała ta była następującej treści: „Ponieważ przyjmuje się do seminarium kandydatów z 6 klas, postanowiono przeto urządzić kurs przygotowawczy [...], mający uzupełnić 7 i 8 klasy gimnazjalne, z wyłączeniem przedmiotów matematyczno-przyrodniczych”². W świetle jednak obowiązującego wówczas prawa nic nie stoi na przeszkodzie, aby tę uchwałę, podpisaną przez biskupa, uznać za akt erygujący szkołę. Kanon 1354 § 2. CIC polecał i tym samym upoważniał biskupów do zakładania w swoich diecezjach seminariów: wyższych i niższych. Przepis tego kanonu nie zawierał żadnych wskazań co do sposobu erygowania tych szkół. Przepisy ogólne natomiast wymagały do ważności aktów prawnych, aby podmiot stanowiący prawo był do tego upoważniony, aby miał on wewnętrzną wolę dokonania tego aktu (tę wolę wykluczyć mogły symulacja bądź przymus) i aby ta wola została ujawniona na zewnątrz przez słowa lub znaki³. Zaś kanon 335 § 2. CIC stanowił, że sposób promulgacji swoich ustaw określać miał sam biskup. Jest sprawą zupełnie nieistotną natomiast, jak nazwiemy ten akt biskupa: dekretem, ustawą czy rozporządzeniem. Dekret bowiem, choć był uważany za rozporządzenie władzy administracyjnej⁴, obowiązywał jednak tak jak ustawa⁵.

² Protokół z posiedzenia Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 06.07.1923 r. (Archiwum Seminarium Lubelskiego XIII, a-2, s. 0 – dalej ASL).

³ Por. F. B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne – podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, t. I, s. 290-292.

⁴ Dekret niekiedy oznaczał ustawę we właściwym znaczeniu, np. dekret *Ne temere*.

⁵ Zob. B a c z k o w i c z, dz. cyt., t. I, s. 185.

Uchwała Księży Profesorów została zrealizowana i od września, z początkiem nowego roku szkolnego 1923-24, wprowadzono do seminarium kurs przygotowawczy z przedmiotów VII klasy gimnazjalnej⁶.

Wszystkie dokumenty, jakie zachowały się do tej pory, wskazują zatem, że bp Fulman, chociaż od początku objęcia rządów nad diecezją myślał o powołaniu do życia takiej „uczelni”, to jednak nie miał jakiejś gotowej koncepcji na jej utworzenie. Kolejne decyzje bowiem, które stopniowo usamodzielniały szkołę od władz WSD i nadawały jej właściwy charakter, zapadały w sposób nieuporządkowany i nadal nieformalny – na posiedzeniach Księży Profesorów WSD, którym zawsze przewodniczył biskup lubelski Marian Fulman. Wszystkie uchwały dotyczące gimnazjum, jakie przyjęto na tych posiedzeniach w latach 1923-25, podpisane były przez Księży Profesorów oraz przez Biskupa. Na sesji w dn. 05.05.1924 r. dyskutowano, jakiego typu ma być to gimnazjum. Przeważała opinia za typem humanistycznym. Program przedmiotów, godzin i czas trwania lekcji postanowiono zastosować ściśle do praktyki w gimnazjach państwowych⁷. Na tym samym posiedzeniu podjęte zostały także kluczowe decyzje co do zarządu nowej szkoły. Administrację i ogólne kierownictwo gimnazjum powierzono rektorowi WSD – ks. Zenonowi Kwiekowi, zaś inspekcja naukowa należeć miała do kompetencji wicerektora. Ponadto bp Fulman poinformował grono (co też zostało zaprotokółowane), że zamianuje w najbliższym czasie jeszcze jednego, osobnego wychowawcę. Stałego personelu profesorskiego jeszcze dokładnie na tej sesji nie ustalono. W roku szkolnym 1923-1924 zajęcia z uczniami gimnazjum prowadzili profesorowie WSD. Do zorganizowania odpowiedniego grona profesorskiego (także spośród profesorów świeckich) zobowiązany został ks. Z. Kwiek.

W dniu 13.06.1924 r. dokonano pierwszych promocji uczniów gimnazjum⁸. Spośród dwudziestu dwóch alumnów, którzy dotrwali w szkole do końca roku szkolnego, w wyniku obrad grona profesorskiego, dziesięciu z nich promowano do klasy VIII, sześciu promowano z zastrzeżeniem z jednego przedmiotu, zaś sześciu nie promowano. Tym przedmiotem, z którego sześciu uczniów otrzymało zastrzeżenia była matematyka. Stąd wniosek, że decyzje o kształcie nowo powstałej szkoły, zapadały także poza posiedzeniami księży profesorów. Zgod-

⁶ Protokół z sesji I Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 01.09.1923 r. (ASL XIII, a-2, s. 0-bis).

⁷ Protokół z sesji III Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 27.06.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 2).

⁸ Protokół z posiedzenia profesorów wykładających w klasie VII przy Seminarium Duchownym w Lublinie z dn. 13.06.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 3). Było to pierwsze posiedzenie, na którym, pod przewodnictwem ks. Z. Kwieka, zebrali się profesorowie wykładający w klasie VII gimnazjalnej – stanowiący już odrębne grono pedagogiczne.

nie bowiem z pierwotną decyzją o założeniu szkoły z dn. 06.07.1923 r., przedmiotów matematyczno-przyrodniczych miało nie być w programie. Pod koniec czerwca 1924 r. odbyły się kolejne egzaminy wstępne do klasy VII gimnazjalnej. Przyjęto trzynastu nowych aspirantów⁹.

Sesja Księży Profesorów z dn. 30.08.1924 r.¹⁰ przyniosła kolejne rozstrzygnięcia dotyczące struktury organizacyjnej gimnazjum. Uściślono na niej obowiązki i zadania prefekta (wychowawcy) gimnazjum, którym zamianowany został 11 dni wcześniej ks. Kazimierz Dąbrowski¹¹. Na tym spotkaniu uchwalony też został regulamin gimnazjum, który niestety nie zachował się do dzisiaj. Ustalono w tym dniu także wysokość opłat uczniowskich (25 zł miesięcznie), a także ustanowiono urząd „seniora”, który miał pełnić jeden z uczniów najstarszej klasy. Jego zadania i kompetencje były identyczne do tych, jakie pełnił dziekan alumnów WSD.

W dniu 06.05.1925 r. Rada Pedagogiczna, pod przewodnictwem bpa Fulmana, określiła wymagania, jakie w przeszłości będą stawiane kandydatom zgłaszającym się do gimnazjum. Ustalono, że do klasy IV gimnazjum będą przyjmowani kandydaci posiadający świadectwa z trzech klas gimnazjalnych lub świadectwa ukończenia siedmioklasowej szkoły powszechnej¹². Do klasy V zaś – kandydaci posiadający świadectwa z czterech klas gimnazjum. Pomimo posiadanych świadectw wszyscy mieli być poddawani egzaminowi wstępnemu.

II. NABYCIE PRAW PAŃSTWOWYCH

Już na posiedzeniu Księży Profesorów WSD w dniu 17.12.1923 r., na którym – jak zwykle – obecny był bp Fulman, postanowiono wystąpić do Rządu

⁹ Protokół z sesji III Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 27.06.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 2).

¹⁰ Protokół z sesji VII Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 30.08.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 6).

¹¹ Dekret nominacyjny ks. K. Dąbrowskiego na stanowisko prefekta gimnazjum z dn. 19.08.1924 nr 1890/24, Akta Gimnazjum Biskupiego, Archiwum Archidiecezji Lubelskiej, poz. w oprac.

¹² W omawianym okresie w Polsce istniały bowiem gimnazja wyższe i niższe. Gimnazja niższe realizowały poszerzony program trzech ostatnich (V-VII) klas szkoły powszechnej. Uczniowie mieli więc do wyboru: albo po klasie IV szkoły powszechnej wstąpić do gimnazjum niższego lub też ukończyć siedmioklasową szkołę powszechną i zdawać egzaminy do gimnazjum wyższego. Gimnazjum Biskupie w Lublinie było gimnazjum wyższym i nie posiadało nigdy klas gimnazjalnych I-IV. Na temat gimnazjów niższych i wyższych zob.: F. A r a s z k i e w i c z, *Szkoła średnia ogólnokształcąca w Polsce w latach 1918-1932*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 39-40.

Rzeczypospolitej Polskiej o formalną koncesję na prowadzenie Liceum przy Seminarium Duchownym w Lublinie¹³. Natomiast na sesji III, w dn. 05.05.1924 r.¹⁴, bp Fulman podał do wiadomości obecnych, że już wystąpił do Kuratorium o udzielenie koncesji. Nigdzie jednak nie zachował się żaden inny dokument, który by potwierdzał ten fakt, iż już w roku 1924 Biskup Lubelski czynił starania o uzyskanie dla swego gimnazjum praw szkół państwowych. Natomiast istnieje odpis prośby o udzielenie koncesji skierowanej przez bpa Fulmana do Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, datowany: 28.04.1925 r.¹⁵ Jednocześnie zawarta jest w nim prośba o zamianowanie na stanowisko dyrektora gimnazjum ks. prałata Zenona Kwieka. Ta prośba biskupa została przez Kuratorium załatwiona pozytywnie. Udzielono zatem koncesji¹⁶ na prowadzenie szkoły pod nazwą „Liceum Męskie Biskupie w Lublinie”. Zatwierdzono także na stanowisku dyrektora, desygnowanego przez bpa – ks. Z. Kwieka.

W roku 1926 Biskup Lubelski kieruje kolejną prośbę do Kuratorium (już lubelskiego)¹⁷ o zmianę posiadanej koncesji. Odpowiedź Kuratorium była także pozytywna. Decyzją KOS Lub.¹⁸ zmieniono m.in. nazwę szkoły na „Wyższe Gimnazjum Biskupie Męskie w Lublinie” oraz przekwalifikowano je z typu klasycznego na humanistyczny. W tymże roku nastąpiła także zmiana na stanowisku dyrektora gimnazjum, którym został ks. dr Antoni Poboży¹⁹.

Wystawiona przez KOS Warsz. (później zmieniona przez KOS Lub.) koncesja nie była uważana za akt erygujący szkołę. Upoważniała ona jedynie – z ważnością na jeden rok – na założenie takiej szkoły. Formalny dokument jej założenia – na podstawie uzyskanej koncesji – powinien był wydać biskup – jako właściciel szkoły. I tym razem jednak nie doszło – jak się wydaje – do formalnego erygowania gimnazjum. Być może biskup nie widział potrzeby ery-

¹³ Protokół z sesji II Księży Profesorów Seminarium Duchownego z dn. 17.12.1923 r. (ASL XIII, a-2, s. 1).

¹⁴ Protokół z sesji III Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 05.05.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 2).

¹⁵ Pismo z dn. 28.04.1925 r., nr 1173, AGB, AAL, poz. w oprac.

¹⁶ Koncesja na założenie szkoły wydana przez KOS Warsz. z dn. 04.07.1925 r., nr 9973/II/25, AGB, AAL, poz. w oprac.

¹⁷ Pismo Biskupa Lubelskiego do KOS Lub. z dn. 21.04.1926 r., nr 1152/26, AGB, AAL, poz. w oprac.

¹⁸ Pismo KOS Lub. do Biskupa Lubelskiego z dn. 18.05.1926 r., nr II 10543/26, AGB, AAL, poz. w oprac.

¹⁹ Pismo Kurii Biskupiej Lubelskiej do ks. A. Pobożego z dn. 10.07.1926 r. nr 1602/26, AAL, Rep. 60 IIb P53/kopia).

gować szkoły, która dwa lata – siłą faktu – już istniała i uważał to za zbędny formalizm.

Tak więc, jak sprawą dyskusyjną jest czy rok 1923 należy uznać za moment powstania Gimnazjum Biskupiego w Lublinie, tak nie ulega żadnej wątpliwości, że z początkiem roku szkolnego 1925/26 gimnazjum to rozpoczęło swoją działalność jako szkoła już organizacyjnie ukształtowana i posiadająca pełne uprawnienia gimnazjów państwowych.

III. LOKALIZACJA SZKOŁY

Nowo powstała szkoła, kształcąca na poziomie średnim kandydatów do stanu kapłańskiego, w momencie swego powstania mieściła się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie przy ul. Zamojskiej 6. Taki stan rzeczy trwał aż do roku 1934. Na pokoje sypialne dla uczniów i sale wykładowe przeznaczono pomieszczenia starego budynku WSD. Msze św. oraz ćwiczenia duchowe dla uczniów gimnazjum odbywały się w kaplicy WSD, jednak oddzielnie od alumnatu duchownego²⁰. Stary budynek seminarium widocznie nie spełniał wymagań, gdyż jeszcze w tym samym roku szkolnym 1923/24, przeniesiono „siedzibę” gimnazjum do gmachu nowego. Jak wynika z notatki prasowej, zamieszczonej w „Wiadomościach Diecezjalnych Lubelskich”, zajmowało ono w tym czasie cały parter i planowano dla potrzeb nowej szkoły zająć w przyszłości część pierwszego piętra²¹.

Była już mowa o tym, że twórcy szkoły – na czele z biskupem Fulmanem – nie mieli od samego początku całkowitej wizji charakteru tworzącej się szkoły. Podobnie rzecz się miała także ze sprawami lokalowymi. Fakt istnienia gimnazjum jak gdyby „zaskoczył samych jego twórców”. Szkoła bowiem już istniała, a jeszcze nie było jasnej koncepcji gdzie ją zlokalizować! Pierwotnie zaczęto myśleć o rozbudowie gmachu WSD z przeznaczeniem nowych budynków na cele gimnazjum. Taką propozycję przyjęto na konferencji dziekańskiej, która odbyła się 21.09.1924 roku²². Ale już na konferencji odbytej 21.04.1925 roku²³ bp Fulman postawił sprawę inaczej i zdecydowanie zmierzał do zupełnego oddzielenia szkoły od seminarium. Na konferencji tej ze strony księży

²⁰ Protokół z sesji III Księży Profesorów Seminarium Duchownego z dn. 05.05.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 2).

²¹ Notatka prasowa: WDL, 6(1924), z. 5, s. 103 (b.a.).

²² M. S ł o w i k o w s k i, *Historia gmachu przy ul. Krzywej 19*, Lublin 1965, Bibl. AAL, mps nr 99, s. 7.

²³Tamże, s. 7.

padło kilka propozycji adaptowania na Gimnazjum Biskupie istniejących już gmachów w Chełmie i Krasnymstawie. Biskup jednak zdecydował, że mieścić się ono powinno w „sercu diecezji” – w Lublinie. Już wtedy nadmieniał też, że Kuria Biskupia posiada gotowe plany nowego budynku gimnazjalnego. Po długich debatach nad lokalizacją przyszłego gmachu gimnazjum zdecydowano się na dwumorgowy plac, wydzielony z ogrodu, będącego własnością Kapituły Katedralnej, na przedmieściu Czwartek w Lublinie²⁴. Prace budowlane rozpoczęły się 24.05.1927 r.²⁵ Zachowała się bardzo bogata dokumentacja – także techniczna – dotycząca tychże robót budowlanych²⁶, które z różnym zapałem kontynuowano do roku 1934. Nie ma jednak potrzeby relacjonowania tego w niniejszym artykule. Wspomnieć tylko należy, iż obiekt ten, który wraz z wyposażeniem kosztował ok. 2 mln. zł, budowany był wyłącznie z ofiar duchowieństwa i wiernych diecezji lubelskiej. O zebranych kwotach oraz wykonanych pracach na bieżąco informowali redaktorzy „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich”. Ogólny nadzór nad budową powierzono ówczesnemu dyrektorowi gimnazjum – ks. A. Pobożemu.

IV. FUNKCJONOWANIE SZKOŁY BEZ STATUTU W LATACH 1923-26

Jak już zostało wykazane wcześniej szkoła w swojej pierwotnej postaci rozpoczęła działalność w 1923 roku, najpierw jako kurs przygotowawczy, mający za zadanie uzupełnienie wykształcenia zgłaszających się do lubelskiego WSD kandydatów w zakresie klas gimnazjalnych VII i VIII²⁷. Szkoła ta (czy też kurs), w momencie założenia, nie posiadała – jak wykazują dokumenty – prawie zatwierdzonego statutu. Jej funkcjonowanie określał regulamin uchwalony i zatwierdzony na Posiedzeniu Księży Profesorów WSD w Lublinie w dn. 30.08.1924 r., na którym obecny był biskup lubelski²⁸. Oczywiście nie do końca rozstrzygnięta została kwestia, czy ów „twór”, który powstał wówczas w 1923 roku, należy uważać już jako szkołę średnią. Jeśli miał to być jedynie kurs przygotowawczy, to zbyteczną rzeczą było uchwalać dla niego statut. Tego problemu zresztą nie da się rozstrzygnąć w sposób autorytatywny, skoro sami

²⁴ *Budowa Gimnazjum Biskupiego*, WDL, 9(1927), z. 7, s. 186 (b.a.).

²⁵ *Zapoczątkowanie robót*, WDL, 9(1927), z. 6, s. 154 (b.a.).

²⁶ AGB, AAL, poz. w oprac.

²⁷ Protokół z posiedzenia Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 06.07.1923 r. (ASL XIII, a-2, s. 0).

²⁸ Protokół z sesji VII Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 30.08.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 6).

twórcy zakładu od samego początku gubili się w określeniu swego przedsięwzięcia. Już bowiem od zarania jego istnienia, czyli od roku 1923, w zachowanych dokumentach używano zamiennie kilku nazw, a mianowicie: kurs przygotowawczy, Liceum przy Seminarium Duchownym, Gimnazjum Diecezjalne. Brak dokumentu o charakterze statutu w pierwszych trzech latach istnienia zakładu nie musi budzić zdziwienia, gdyż ustrój szkoły dopiero stopniowo kształtował się w tym czasie, a poszczególne problemy rozwiązywane były w miarę ich powstawania. Nikt też wówczas, nawet sam biskup Fulman – główny inicjator przedsięwzięcia, nie mógł prawdopodobnie przewidzieć z całą pewnością w jakim kierunku rozwinię się nowo założony zakład.

Chociaż nowo powstałe gimnazjum od samego początku – i co do tego nie ma żadnych wątpliwości – było instytucją całkowicie różną od Wyższego Seminarium Duchownego, to jednak było ono w dużym stopniu – w swym funkcjonowaniu – uzależnione od tej uczelni. Przede wszystkim przez wiele lat mieściło się ono w murach WSD, rezerwując jednak tylko dla siebie pewną część pomieszczeń. Personelu profesorskiego dla klas gimnazjalnych zrazu dokładnie nie określono. O potrzebnych profesorów – także świeckich – postarać się miał rektor WSD²⁹. Z uwagi na to, że przez pierwsze miesiące roku szkolnego 1923–24 w gimnazjum uczyli tylko księża – wykładowcy WSD, wszelkie decyzje dotyczące „Biskupiaka” zapadały na posiedzeniach Księży Profesorów WSD. Dnia 13.06.1924 r. pod przewodnictwem Ks. Rektora Z. Kwieka, na swoim pierwszym posiedzeniu, zebrali się sami tylko nauczyciele gimnazjalni. Grono profesorskie liczyło wówczas 8 nauczycieli, w tym: 6 księży – wykładowców WSD oraz 2 nauczycieli świeckich³⁰. W roku szkolnym 1924-25 nadal na czele zarządu szkoły stał Rektor WSD – ks. Z. Kwiek, któremu do pomocy dodano księdza prefekta. Prefekt miał jednocześnie pełnić obowiązki Dyrektora Duchowego. Następnym roku 1925-26 przyniósł kolejną zmianę. Biskup Fulman utworzył przy Niższym Seminarium instytucję Inspektora Liceum³¹. Pierwszym inspektorem liceum został ks. Kazimierz Dąbrowski. Inspektor formalnie podlegał Rektorowi WSD, ale w praktyce to właśnie on zarządzał szkołą³². W tymże też roku grono profesorskie zostało już całkowicie skompletowane i stanowiło odrębny od wykładowców WSD personel dydaktyczny. Jak infor-

²⁹ Protokół z sesji III Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 05.05.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 2).

³⁰ Protokół z posiedzenia księży profesorów wykładających w klasie VII przy Seminarium Duchownym z dn. 13.06.1924 r. (ASL XIII, a-2, s. 3).

³¹ Protokół z sesji I Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 03.09.1925 r. (ASL XIII, a-2, s. 13).

³² M. S ł o w i k o w s k i, *Pamiętnik likwidacji szkoły katolickiej*, Lublin 1963, BKUL, mps: rkps 461, s. 117.

muje „Wykaz profesorów Liceum Biskupiego w Lublinie” z dn. 12.11.1925 r., w szkole zatrudniano wówczas 21 pracowników dydaktycznych (w tym 7 księży i 1 lekarza)³³.

Do nowo utworzonego gimnazjum przyjmowano kandydatów posiadających odpowiednie świadectwa szkolne: do klasy czwartej tych, którzy posiadali świadectwa ukończenia trzech klas gimnazjalnych lub świadectwo ukończenia siedmioklasowej szkoły powszechnej, do klasy piątej – kandydatów posiadających świadectwa z czterech klas gimnazjalnych. Wszyscy kandydaci, pomimo posiadanych świadectw, zdawali egzamin wstępny³⁴. Wprawdzie zachowane dokumenty z lat 1923-26 nic o tym nie wspominają, ale wydaje się, że warunkiem przyjęcia – ze względu na specyficzny charakter szkoły – było także posiadanie odpowiedniej opinii dotychczasowego prefekta bądź proboszcza. W roku szkolnym 1923-24 funkcjonowała jedynie klasa VII gimnazjalna, a w następnym – 1924-25 tylko klasy VII i VIII. Do klasy VII zatem – analogicznie – przyjmowano absolwentów VI klas gimnazjalnych. Liczba uczniów Gimnazjum Biskupiego stale się zmieniała, wykazując w pierwszych latach funkcjonowania – co jest zrozumiałe – stałą tendencję wzrostową. Pod koniec roku szkolnego 1923-24 było ich 22³⁵. Pobyt w seminarium był odpłatny³⁶. Absolwenci VIII, ostatniej klasy, mieli możliwość zdawania eksternistycznego egzaminu maturalnego w gimnazjum państwowym. Aby zachęcić ich do składania matury, przełożeni WSD uchwalili w dn. 06.05.1925 r., że na zasadzie wyjątku, ci którzy zdadzą maturę, przyjmowani będą od razu na II rok kursu filozoficznego WSD. Samo ukończenie VIII klasy uprawniało absolwentów do ubiegania się o przyjęcie na I rok kursu filozoficznego WSD³⁷.

³³ AGB, AAL, poz. w oprac.

³⁴ Protokół z sesji IV Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 06.05.1925 r. (ASL XIII, a-2, s. 10).

³⁵ Protokół z sesji II Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 17.12.1923 r. (ASL XIII, a-2, s. 1).

³⁶ Protokół z sesji VII Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 30.08.1924 r. 9 ASL XIII, a-2, s. 6).

³⁷ Protokół z sesji IV Księży Profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie z dn. 06.05.1925 r. (ASL XIII, a-2, s. 10).

IV. NADANIE SZKOLE CHARAKTERU STATUTOWEGO

1. Wymogi prawa świeckiego

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dn. 07.11.1924 r., które określało wymagania, jakie powinna spełniać szkoła prywatna, aby mogła ubiegać się o prawa państwowe, nie wymieniało pośród nich postulatu, aby starająca się o prawa państwowe szkoła prywatna posiadała swój statut. W interesującym nas okresie, czyli do roku 1926, Ministerstwo nie wydało żadnych norm dotyczących statutów prywatnych szkół średnich. Posiadanie zatem przez taką szkołę własnego statutu nie było – w świetle prawa polskiego – obowiązkiem prawnym. Jednakże od roku 1925, a więc od momentu podpisania i wejścia w życie konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską i Polską, wszystkie polskie osoby prawne Kościoła, które posiadały osobowość prawną w systemie prawa kanonicznego, uzyskiwały automatycznie także osobowość prawną w prawie polskim. Z posiadaniem osobowości prawnej zaś wiązała się możliwość „nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania” majątkiem ruchomym i nieruchomym, a także możliwość stawiania przed organami państwa wszystkich instancji i dochodzenia oraz obrony swych praw cywilnych na drodze sądowej³⁸. Seminarium duchowne posiadały taką osobowość w prawie kościelnym³⁹, stąd wydaje się, iż było rzeczą konieczną, aby – czy to w sposób statutowy czy pozastatutowy – formalnie określić, kto i w jaki sposób prawnie reprezentował seminarium jako osobę prawną na zewnątrz w obrocie cywilno-prawnym.

2. Pierwszy statut

Statut szkoły z 1926 r.⁴⁰ jest pierwszym bądź też najstarszym z zachowanych do dnia dzisiejszego. Jego egzemplarz, podpisany własnoręcznie przez bpa Fulmana, znajduje się w aktach Archiwum Archidiecezji Lubelskiej. Mieści się on na 20 stronach maszynopisu. Jak informuje jego preambuła, sporządzony on został na podstawie przepisów prawa kanonicznego, dekretów Kongregacji Rzymskich, regulaminu Piusa V dla seminariów włoskich oraz regulaminu dla

³⁸ Por. S. Ł u k o m s k i, *Konkordat zawarty dn. 10.II.1925 roku pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, Łomża 1934, s. 145; T. W ł o d a r c z y k, *Konkordaty*, Warszawa 1986, s. 337-338.

³⁹ Kan. 99 CIC.

⁴⁰ Statut Mniejszego Seminarium Duchownego Rzymsko-Katolickiego w Lublinie z dn. 14.09.1926 r. (AGB, AAL, poz. w oprac.). W dalszej części zwany Statutem MSD.

szkół średnich ogólnokształcących, z uwzględnieniem miejscowych warunków i potrzeb. Statut ten zawiera 123 paragrafy podzielone na 3 części. Pierwsza zatytułowana jest „Nazwa i cel”, druga dotyczy zarządu i personelu nauczycielskiego, zaś trzecia skierowana jest do alumnów⁴¹.

A. Nazwa, charakter i cele szkoły

Jak już wspomniane było wcześniej, Gimnazjum Biskupie w Lublinie przybierało różne nazwy. Niektóre spośród nich spełniały rolę nazw oficjalnych, inne natomiast przyjęły się w potocznym identyfikowaniu szkoły. Statut niniejszy używa dwóch nazw. Paragraf pierwszy statutu określał szkołę jako „Mniejsze Seminarium Duchowne Rzymsko-Katolickie w Lublinie”. Paragraf trzeci zaś wprowadza jednocześnie inną nazwę: „Wyższe Gimnazjum Biskupie Męskie w Lublinie”. To podwójne nazewnictwo szkoły podyktowane jest koniecznością dostosowania się do dwóch systemów prawnych: kościelnego i świeckiego, którym podlegała szkoła.

Tak jak podwójna była nazwa szkoły, tak też podwójny był cel, dla którego została ona założona. Po pierwsze, szkoła ta miała zapewnić swoim wychowankom wykształcenie w zakresie szkoły średniej, co najmniej na takim poziomie, na jakim kształciły państwowe gimnazja wyższe w ówczesnej Polsce. Nazwa zaś szkoły użyta w paragrafie pierwszym sugerowała, że głównym i pierwszorzędym jej celem było duchowe i religijne przygotowanie alumnów, którzy w przyszłości wstąpić mieli do Seminarium Wyższego. Paragraf drugi statutu zresztą jasno i wyraźnie precyzował ten cel. Było nim „wychowanie i kształcenie młodzieńców pragnących poświęcić się stanowi duchownemu”. Powołując się w paragrafie trzecim na przepisy prawa kanonicznego (can. 1264 CIC), statut deklarował, iż kurs nauk w Mniejszym Seminarium Duchownym stosować się miał do programu gimnazjów państwowych typu humanistycznego, „aby w ten sposób zapewnić przyszłemu duchowieństwu wykształcenie, które by odpowiadało ogólnej kulturze i stanowisku kleru w kraju, w którym ma sprawować święty urząd”. Cel naukowy miał być zatem osiągnięty poprzez realizację programu gimnazjów państwowych, cel wychowawczy zaś gimnazjum realizować miało w sposób nieskrępowany przez przepisy państwowe.

⁴¹ Obszerniej na temat omawianego statutu jest mowa w: A. M e z g l e w s k i, *Powstanie Gimnazjum Biskupiego w Lublinie (1923-31). Studium historyczno-prawne*, Lublin 1994, BKUL, mps.

B. Zarząd Mniejszego Seminarium

Paragraf 4 statutu stanowi, iż „najwyższym Zwierzchnikiem Mniejszego Seminarium jest Biskup Diecezjalny”. Norma ta jest oczywistym powtórzeniem przepisów prawa powszechnego, które w can. 1357 CIC polecało zwierzchnictwo tego typu szkół właśnie biskupom, zlecając im czuwanie nad procesem kształcenia alumnów i rozeznawaniem ich pobożności, poprzez częste i osobiste wizytowanie seminariów. Władza biskupa diecezjalnego nad szkołą była ograniczona jedynie przepisami prawa powszechnego.

Zarząd wewnętrzny seminarium spoczywał w rękach dyrektora⁴². Dyrektor był bezpośrednim zwierzchnikiem seminarium i odpowiadał za całokształt spraw związanych z jego normalnym funkcjonowaniem⁴³. Dyrektor Mniejszego Seminarium był jednocześnie dyrektorem Wyższego Gimnazjum Biskupiego⁴⁴. Było to rzeczą oczywistą, gdyż Mniejsze Seminarium Duchowne i Wyższe Gimnazjum Biskupie stanowiły tę samą szkołę o dwóch nazwach, z których każda była czytelna i jasno określona w swoim systemie prawnym – kościelnym bądź świeckim. Dyrektor był bezpośrednim zwierzchnikiem wszystkich osób zatrudnionych w zakładzie⁴⁵ oraz reprezentował go na zewnątrz, szczególnie zaś wobec szkolnych władz państwowych. Statut niniejszy dość szczegółowo określał zakres obowiązków dyrektora. Te obowiązki można by podzielić następująco:

- a) obowiązki wobec uczących się w szkole alumnów,
- b) obowiązki wobec kadry nauczycielskiej i personelu szkoły.

Ad. a) W stosunku do alumnów statut za pierwszorzędny obowiązek dyrektora uznawał konieczność „zaprawiania (alumnów) do życia świątobliwego, pielęgnowania w nich i rozwijania powołania, budzenia ducha kościelnego, jak również miłości do Kościoła, Ojczyzny i szacunku dla stanu kapłańskiego”⁴⁶. Ten główny obowiązek pokrywał się z głównym celem, dla którego zakład ten został powołany do istnienia, a którym było kształcenie i przygotowywanie kandydatów do stanu duchownego. Realizować go miał dyrektor m.in. poprzez konferencje, jakie od czasu do czasu miał wygłaszać do społeczności uczniowskiej szkoły⁴⁷, a także poprzez indywidualne rozmowy z uczniami⁴⁸. Ponadto

⁴² Zob. § 5 Statutu MSD.

⁴³ Zob. § 6 Statutu MSD.

⁴⁴ Zob. § 7 Statutu MSD.

⁴⁵ Zob. § 8 Statutu MSD.

⁴⁶ Zob. § 13 Statutu MSD.

⁴⁷ Zob. § 14 Statutu MSD.

⁴⁸ Zob. § 15 Statutu MSD.

zadaniem dyrektora było czuwanie nad ogólnym przestrzeganiem regulaminu szkoły⁴⁹, czuwanie nad prawidłowym przebiegiem zajęć dydaktycznych⁵⁰ oraz dokładanie „wszelkich starań, ażeby uczniowie odnosili jak największy pożytek z udzielanych im lekcji”⁵¹. Interesować się też miał stanem zdrowotnym swoich wychowanków, przestrzeganiem zasad higieny, zasad zdrowego żywienia i organizowaniem opieki lekarskiej⁵².

Ad. b) Do obowiązków dyrektora w zakresie administracji szkolnej należało:

- angażowanie nauczycieli do nauczania w zakładzie,
- układanie planu zajęć,
- opieka nad biblioteką i innymi zbiorami pomocy naukowych,
- kontrola dzienników lekcyjnych i innych ksiąg powierzonych nauczycielom,
- prowadzenie wykazów nieobecności nauczycieli i zastępców nieobecnych nauczycieli,
- zwoływanie posiedzeń Rady Pedagogicznej i przewodniczenie jej obradom,
- podpisywanie korespondencji oraz wszelkich dokumentów, wydawanych w imieniu zakładu⁵³.

Do obowiązków dyrektora, jako zwierzchnika wszystkich osób zatrudnionych w zakładzie, należało także kontrolowanie spełniania przez nich swoich obowiązków⁵⁴.

W gestii zatem dyrektora gimnazjum był zwyczajny zarząd nad szkołą oraz czuwanie nad jej prawidłowym funkcjonowaniem. W tym wszystkim, co podpadało pod ten zarząd, dyrektor mógł decydować samodzielnie. Mógł także dysponować mniejszymi kwotami pieniężnymi, potrzebnymi na zaspokojenie potrzeb, których domagał się „normalny bieg życia w zakładzie”⁵⁵. Za swoją działalność dyrektor odpowiadał bezpośrednio przed Biskupem Ordynariuszem, któremu przedkładał coroczne sprawozdanie o stanie moralnym, naukowym, higienicznym i ekonomicznym zakładu. Jego też na bieżąco miał informować o zmianach w gronie nauczycielskim w ciągu roku, a także o wszystkim, co działo się w zakładzie⁵⁶.

⁴⁹ Zob. § 16 Statutu MSD.

⁵⁰ Zob. § 19 Statutu MSD.

⁵¹ Zob. § 17 Statutu MSD.

⁵² Zob. § 19 Statutu MSD.

⁵³ Zob. § 18 Statutu MSD.

⁵⁴ Zob. § 21 Statutu MSD.

⁵⁵ Zob. § 20 Statutu MSD.

⁵⁶ Zob. § 10 Statutu MSD.

W zakresie stosowania przepisów państwowych dyrektor podlegał świeckim władzom szkolnym. Przepisy te wymagały, aby dyrektor posiadał odpowiednie kwalifikacje – tak jak każdy nauczyciel – a ponadto, aby był on oddany wyłączenie danej szkole⁵⁷.

*

Podsumowując te rozważania, należy zauważyć, iż mówiąc o powstaniu Gimnazjum Biskupiego w Lublinie, używać trzeba raczej czasu przeszłego niedokonanego (powstawanie, a nie powstanie). Stwierdzenie, że Gimnazjum powstało w roku 1923 jest dość ryzykowne i nieścisle. Ono raczej powstawało od 1923 r., choć już w 1923 r. w swojej embrionalnej postaci zaczęło istnieć. Chociaż mieściło się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego, to jednak od początku traktowane było jako instytucja odrębna od WSD. Z majątku trwałego Seminarium wydzielono dla potrzeb Gimnazjum odpowiednie pomieszczenia, zaś uczniów Gimnazjum – dla odróżnienia od alumnów WSD – nazywano „liceistami”⁵⁸. Struktury i ramy organizacyjne Gimnazjum tworzyły się przez następne dwa lata, zanim ukształtowały się całkowicie. Bardzo trafnie, choć lapidarnie, ujął ten problem ks. M. Słowikowski pisząc w swoich wspomnieniach o „prehistorii” prowadzonej przez siebie w latach późniejszych szkoły: „[...] chwileczkę – zawsze to moja szkoła. Co prawda inna formacja. W roku 1923 było coś takiego, nie wiadomo co. Kazio Dąbrowski tym rządził. Ale genetycznie ta sama. Ale nazwa z r. 1923 Liceum Biskupie utrzymała się. Cel ten sam. Ja uważam: wrzesień 1923 r. to narodziny szkoły, historyczny moment. Z embrionu powstał wspaniały zakład”⁵⁹.

⁵⁷ Ustawa z dn. 26.09.1922 r. dotycząca kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich państwowych i prywatnych (Dz.U. z r. 1922, nr 90, poz. 828) ze zmianami wprowadzonymi ustawą z dn. 16.07.1924 r. (Dz.U. z r. 1924, nr 75, poz. 740).

⁵⁸ Zob. Notatka prasowa: WDL, 6(1924), nr 5, s. 102-103 (b.a.); Notatka prasowa: „Przewodnik Katolicki”, z dn. 10.04.1927 r., nr 15, s. 216 c.

⁵⁹ M. S ł o w i k o w s k i, *Pamiętnik likwidacji szkoły katolickiej*, Lublin 1967, BKUL, mps, s. 117.

THE PROBLEM WITH THE ERECTION
OF THE EPISCOPAL SECONDARY SCHOOL IN LUBLIN

S u m m a r y

The subject matter of the present paper is some historical and legal aspects connected with the establishment of the Episcopal secondary school in Lublin. Being a private (church) institution, the school had had for a long time the rights of state schools. Therefore it was subordinate to the norms of either legal systems: the church and the state ones. Not all formal requirements were satisfied at the same time, and not all the school institution came into being at one moment. Accordingly, there are discrepancies in settling the time of the establishment of the school. The present paper seeks to explain these problems.

Translated by Jan Kłós